

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”

CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

*Ideea sincronistă în filosofia românească la sfârșitul secolului
al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator de doctorat:

Prof. univ. dr. Vartic Rodica Marta

Student-doctorand:

State George

2013

CUPRINS

Introducere

1. T. Maiorescu

1.1. „Observații incidentale”: Precursori ai criticismului junimist

1. 2. Excurs: Reprezintă opera lui Maiorescu „simbolul unui început esențial”?

Dezacordul Nicolae Manolescu – Liviu Rusu

1. 3. „Invariante ideologice” ale conservatorilor

1. 4. „Pretenții fără fundament”: o expunere a teoriei formelor fără fond

1. 5. Este socialismul la noi o „plantă exotică”?

Disputa T. Maiorescu – C. Dobrogeanu-Gherea

2. C. Dobrogeanu-Gherea

2. 1. Observații introductive asupra operei teoretice și practice a lui C. Dobrogeanu-Gherea

2. 2. Excurs: Lectura lui Cristian Preda

2.3. Ce este marxismul?

2.4. *Studiile critice*

2. 5. Concepția generală a lui C. Dobrogeanu-Gherea: politică, socială și economică

2. 6. *Neoiobăgia*: o prezentare

3. G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, Ștefan Zeletin

3. 1. *Spiritul critic în cultura românească*: o prezentare

3. 2. *Istoria civilizației române moderne*: o prezentare

3. 3. Excurs: Imitație sau adoptare-adaptare?

Obiecțiile lui Alexandru George privind sincronismul lovinescian

3. 4. De la formă la fond.

Polemica G. Ibrăileanu – E. Lovinescu

3. 5. *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*: o prezentare

3. 6. Ideologicul și economicul.

Controversa E. Lovinescu – Ștefan Zeletin

Concluzii

Bibliografie

CUVINTE-CHEIE

Filosofie românească, sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, T. Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, Ștefan Zeletin, Marx, criticism junimist, teoria formelor fără fond, conservatorism, moderație, gradualism, pașoptism, liberalism, revoluționarism, socialism, marxism, neoioabăgie, spirit critic, sincronism, imitație, adaptare, burghezie, capitalism, occidentalism, poporanism, factorul ideologic, factorul economic.

SINTEZA IDEILOR PRINCIPALE

Optînd pentru o temă de cercetare cum este „Idea sincronistă în filosofia românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, am considerat că ea poate vorbi acum nu doar despre trecut, ci – indirect – și despre prezentul nostru. Și aceasta pentru că, privity atent, majoritatea dezbaterilor ideologice din contemporaneitate preiau și reiau (mărturisit sau nu) idei, concepte, argumente din ceea ce s-ar putea numi marea controversă dintre tradiționalism și modernism din cultura română¹. Mai scurt spus, și astăzi se dezbate (chiar dacă-n travesti) mizele modernității românești. Personal, mă situez de partea modernismului. Tradiționalismul (ce vizează în subtext și un anume „exceptionalism” care îmi e profund suspect și antipatic) poate conduce (a și condus) – instrumentat politic – la catastrofe. În fine, aș adăuga că – alegînd să studiez o serie de autori ce reprezintă, în mare, polul „pozitiv” al reflecției critice românești – o fac recunoscînd alături de numeroșii extremiști (și chiar împotriva lor) și existența unor gînditori lucizi. Cei ale căror idei le voi analiza în continuare sînt: T. Maiorescu (1840-1917), C. Dobrogeanu-Gherea (1855-1920), G. Ibrăileanu (1881-1936), E. Lovinescu (1881-1943) și Ștefan Zeletin (1882-1934).

Chiar dacă astăzi sîntem înclinați să privim scrierile unor Dobrogeanu-Gherea, Ibrăileanu, Lovinescu sau Zeletin ca făcînd parte dintr-o aceeași direcție modernistă,

¹ Într-o prezentare de sinteză a istoriei filosofiei românești, Costică Brădățan identifică drept problema fundamentală din spațiul cultural românesc „*dilema modernitate-arhăitate* (sau istorie-eternitate, sau mimetism-organicism, sau revoluție-evoluție, sau sincronism-protocronism, sau europenism-indigenism: toate înseamnă, la rigoare, unul și același lucru); o dilemă ce avea să fie considerată, în secolul următor, în termeni estetic-culturali, politico-economici și sociologici, metafizic-ontologici, mistico-religioși, lingvistic-hermeneutici etc, și care avea să ocupe mintea multora dintre filosoffii noștri. Mai mult decît atît, amploarea, termenii, angoasele subiacente, soluțiile, tonalitatea generală a acestei mari dezbateri (consacrată mai cu seamă de junimiști și de oponenții lor) se vor păstra, uneori aproape literal, pe tot parcursul secolului al XX-lea. Așa încît aproape că întreaga filosofie românească serioasă a acestui secol este conținută, *in nuce*, în chiar momentul ei inițial, adică în provocarea junimistă”. (Costică Brădățan: *O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX*. 14)

procapitalistă, prooccidentală, autorii și-au accentuat atunci deosebirile, percepându-și diferențele ca importante. Din această cauză au și polemizat, uneori cu virulență, între ei: de pildă, C. Dobrogeanu-Gherea l-a amendat pe G. Ibrăileanu, Ibrăileanu l-a acuzat de plagiat pe E. Lovinescu, Lovinescu a evidențiat deosebirile dintre ei, i-a criticat pe Dobrogeanu-Gherea, Maiorescu și Zeletin, iar Ștefan Zeletin pe junimiști și socialiști. În epocă, scrierile acestor teoreticieni (în special *Istoria civilizației române moderne* a lui Lovinescu) au fost amplu contestate de către autori de varii orientări ideologice, traduse adesea în aferente simpatii politice. Aș mai aminti, în sfârșit, că operele „sincroniștilor” sînt astăzi (re)citite și (re)interpretate de pe poziții intelectuale și politice dintre cele mai diverse.

O analiză a ideilor sincroniste în gîndirea filosofică românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea trebuie să înceapă cu teoria maioresciană a formelor fără fond, schițată de autorul *Criticilor* în articolul „În contra direcției de astăzi în cultura română” (1868). Această teorie reprezintă aportul original al lui T. Maiorescu la filosofia culturii, oferind un răspuns problemei ridicate de realitatea istorică a României de atunci. Cultura și civilizația contemporane lui sînt analizate de pe poziții filosofice evoluționiste, Maiorescu indicînd și calea de ieșire din criza intelectuală și socială pe care o constatase.

Succint formulat, criza derivă din faptul că la temelia culturii române stă minciuna. Explicația pentru această stare de fapt este descrisă de mentorul *Junimii* în felul următor: după 1820, atunci cînd societatea românească a intrat în contact cu civilizația occidentală, a început europenizarea Țărilor Române, adică importul instituțiilor apusene. Dar însușindu-și numai „formele de deasupra ale civilizațiunii”, românii nu au conștientizat lipsa „fundamentelor istorice mai adînci”. Prin urmare, au rezultat „forme fără fundament”. Astfel de „forme fără fond” sînt, de pildă, instituțiile imitate după model vestic (fără o „prețuire inteligentă a acestei culturi” și numai din „vanitatea de a arăta popoarelor străine cu orice preț, chiar cu disprețul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizațiunii”, după cum scrie Maiorescu): jurnale politice și reviste literare, universități, atenee și asociațiuni de cultură, Societatea academică română, conservatorul de muzică, școala de bele-arte, teatrul național, „chiar și o constituțiune”. Fiind preluate fără temeiul (istoric, cultural, civilizațional) din care au izvorît, aceste forme de cultură au fost falsificate.

În plus, împrumutul de forme apusene a avut drept consecință apariția unei fracturi în structura societății românești, o falie separînd clasa conducătoare și poporul condus. Soluția preconizată de critic o reprezintă europeanizarea țării, asimilarea structurilor de civilizație occidentale, care se face, remarcă Maiorescu, prin educație: clasa de jos trebuie să fie educată prin efortul clasei de sus.

Cît privește posteritatea ideilor maioresciene, întrucît el a caracterizat prin sintagma „forme fără fond” situația reală a României, mentorului *Junimii* a fost în mod greșit catalogat ca fiind împotriva europeanizării / sincronizării. Totuși, citindu-i textele, mi se pare de domeniul evidenței că plasarea lui T. Maiorescu între inamicii modernizării este exagerată. Este drept că articolul „În contra direcției de astăzi în cultura română” nu prezintă sistematic teoria formelor fără fond și nici nu o detaliază, dar nicăieri nu se spune că formele occidentale însele ar fi nocive. Dăunătoare este numai preluarea lor fără discernămint, neselectivă, căci românilor le lipsește fondul european ce permite adecvarea la respectivele formele împrumutate.

În rezumat, Maiorescu avea în vedere ritmul împrumutului de instituții vestice, iar nu oportunitatea importului de forme. Miza o reprezintă necesitatea transformării fondului autohton, spre a putea corespunde formelor preluate din Occident, iar nu în abandonarea împrumuturilor.

Cu toate că este mai cunoscut din sfera criticii și ideologiei literare, dezacordul dintre T. Maiorescu și C. Dobrogeanu-Gherea are (mai puțin cercetată însă) și o dimensiune politică. Deși există texte care pot ilustra o asemenea dispută și, mai mult, chiar de la primele evaluări critice importante ale moștenirii maioresciene și gheriste² pozițiile distincte (de cele mai multe ori opuse) ale celor doi teoreticieni au fost remarcate, lipsește o abordare comparativă – din perspectiva „ideii sincroniste” – a teoriilor celor doi gînditori. Am căutat să schițez una, fără a-mi socoti demersul exhaustiv.

Această controversă socio-politică a celor două personalități ale culturii românești nu este ușor de reconstituit în toate datele ei, întrucît, pe de o parte, de cele mai multe ori ea nu este una directă (ci doar implicită), iar pe de alta, pentru că poziția lui C. Dobrogeanu-Gherea față de

² G. Ibrăileanu: *Spiritul critic în cultura românească*; E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*; Ștefan Zeletin: *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*.

criticismul junimist (și în general față de conservatorism) e una ambiguă: este influențat de acesta, dar îl și critică sau se delimitează de el.

Autorul *Neoiobăgiei* preia de la junimiști teoria maioreșciană a formelor fără fond, utilizînd-o în opera sa doctrinară. Prin aceasta, el îi recunoaște criticii junimiste îndreptățirea, precum și asemănarea cu cea socialistă. (Este de amintit aici și o altă trăsătură comună conservatorismului maioreșcian și socialismului gherist: rolul privilegiat acordat „păturii culte” în procesul modernizării.) Însușindu-și formula lui T. Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea o interpretează marxist: fondul sînt „forțele de producție”, „baza materială”, iar formele sînt „relațiile de producție”, „suprastructura”.

De asemenea, autorul *Neoiobăgiei* a fost preocupat de infirmarea tezei (pe care toți adversarii săi de idei – conservatori, liberali, poporanști – o afirmău răspicat) a nepotrivirii concepțiilor socialiste cu realitățile din țară. Răspunsul la această chestiune pe care Dobrogeanu-Gherea îl dă în studiul numit „D-1 Maiorescu”³ (1892) seamănă întrucîtva cu sincronismul lovinescian de mai tîrziu. Argumentele gheriste contra afirmației că la noi socialismul reprezintă o „plantă exotică” sînt: (1) socialismul e tot atît de „exotic” pe cît fusese, la vremea introducerii lui, și liberalismul; (2) România preia formele civilizației apusene prin influența mediului internațional, iar socialismul se va impune și în țara noastră așa cum s-a impus și în Occident.

Cum încă nu existau condițiile obiective (industrie și proletariat) ale dezvoltării socialismului, C. Dobrogeanu-Gherea va milita pentru modernizarea capitalistă a țării, pentru occidentalizarea României, întîlnindu-se în acest punct cu junimiștii. Mai mult, fiindcă cea mai importantă problemă socială a României de atunci era „problema agrară” („chestiunea țărănească”, cum mai era numită), iar nu capitalismul sau condiția muncitorească, originalitatea scrierilor lui C. Dobrogeanu-Gherea a constat în analiza acestei chestiuni, a cărei prezentare sistematică și-a primit expresia cea mai clară în scrierea intitulată *Neoiobăgia* (1910)⁴, lucrarea cea mai originală a sociologului român.

Pentru sociologul marxist, problema esențială (remarcată și de gînditorii și politicienii români conservatori) este contradicția dintre „starea noastră reală de fapt și starea formală de

³ Constantin Dobrogeanu-Gherea: D-1 Maiorescu.

⁴ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia. Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare.*

drept”⁵. Dacă însă în ceea ce privește descrierea situației li se poate da dreptate conservatorilor, nu același lucru se poate spune în cazul soluției preconizate. Dobrogeanu-Gherea identifică două moduri – diametral opuse – prin care se poate dizolva această contradicție socială: cel conservator („reduci starea de drept pînă la starea de fapt”⁶, adică armonizezi legislația cu realitatea socială, renunțînd la niște instituții liberale ce rămîn literă moartă), cel social-democrat („ridici starea de fapt pînă la înălțimea celei de drept”⁷, adică transformi realitatea socială democratizînd-o, în acord cu legislația în vigoare).

Sistemul socio-economic existent este numit „neoiobăgie”, o „întocmire hibridă și absurdă”, deoarece conservă în interiorul noii orînduir moderne capitaliste vechiul substrat feudal. La o problemă atît de gravă, rezolvarea nu poate fi decît „desființarea totală, completă, neîntîrziată a acestui regim nefast, regimul neoiobag”⁸, ceea ce presupunea următoarele măsuri:

„— desființarea totală și definitivă a tuturor raporturilor de producție și a servituțiilor medievale: dijme, rușfeturi, învoieli de cu iarnă etc., desființarea totală a contractului agricol și înlocuirea lui prin raporturile de producție ce există în Occidentul capitalist;

— desființarea totală și definitivă a tuturor legilor de excepție așa-numite tutelare, desființarea inalienabilității pămîntului și a întregului nămol de legi și tocmeli agricole și a tuturor reglementărilor pe care le implică ele;

— prefacerea micii proprietăți aparente de azi – caracteristica regimului neoiobag – într-o adevărată mică proprietate țărănească de-sine-stătătoare, avînd o întindere suficientă pentru munca și hrana unei familii;

— prefacerea stării de drept din minciună în realitate, realizarea ei în raporturile politico-și juridico-sociale de la țară.”⁹

Neoiobăgia conține descrieri amănunțite privind starea materială și morală a țărănimii, prezentînd în detaliu măsurile legislative pe care diferite guverne le-au adoptat spre a rezolva

⁵ *Ibidem.* 108.

⁶ *Ibidem.* 109.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.* 282 (s.a.).

⁹ *Ibidem.*

cumva această mare problemă a țării și polemizînd deopotrivă cu ideile liberale și cu cele poporaniste, ambele perspective fiind în epocă mai influente decît cea socialistă.

Pentru tema aleasă (ideea sincronistă în filosofia românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea), o altă scriere importantă este *Spiritul critic în cultura românească* de G. Ibrăileanu (1909). Ibrăileanu pornește de la constatarea transplantării culturii străine pe pămînt românesc începînd cu secolul al XVI-lea; însă abia în secolul al XIX-lea – mai exact, în intervalul 1840-1880 – se petrece adaptarea propriu-zisă a culturii occidentale (îndeosebi a celei franceze) în Țările Române, acest lucru presupunînd o selecție (o asimilare critică). În privința evoluțiilor lor specifice, G. Ibrăileanu pleacă de la presupunerea unei deosebiri între Moldova și Muntenia, distincția avîndu-și originea în deosebirea dintre clasele de mijloc din cele două provincii românești (burghezia munteană, pe de o parte, și boiernașii moldoveni, de cealaltă). Mai precis, Moldova ar fi superioară din punct de vedere cultural, Muntenia distingîndu-se prin lupta purtată pentru împlinirea idealurilor sociale și naționale.

Istoria civilizației române moderne (1924-1925) a lui E. Lovinescu este o susținere pasionată a occidentalizării capitaliste, a modernizării burgheze a României. Autorul mărturisește că lucrarea sa nu este tributară unei viziuni istorice, ci pleacă „de la o concepție sociologică și filosofică a problemei”. *Forțele revoluționare* (1924), primul volum, reprezintă o pledoarie în vederea unei mutații fundamentale (politice, culturale și chiar sufletești), dinspre Răsărit spre Apus, pe scurt, a necesității trecerii de la *ex oriente lux* la *ex occidente lux*. Lovinescu va privilegia, de aceea, pașoptismul muntean revoluționar și va critica materialismul istoric al lui C. Dobrogeanu-Gherea și Ștefan Zeletin. Ideologia creatoare a pașoptiștilor va fi opusă celei materialiste a socialiștilor, mentorul de *Sburătorul* combătînd-o pe aceasta din urmă cu argumentul că ideologicul precede economicul (căci ideile ar avea „o forță de penetrațiune mult mai mare; pentru a se propaga nu le trebuie, de altfel, existența unui substrat economic”¹⁰).

Forțele reacționare (1925), al doilea volum, este, după cum o indică și titlul, o cercetare a curentelor de idei refractare liberalismului revoluționar pe care-l împărtășește Lovinescu. Și conservatorismul junimist (reprezentat de Eminescu și Caragiale, precum și de C. Rădulescu-Motru, cu a sa critică a „politicianismului român”), și semănătorismul, și poporanismul sînt

¹⁰ E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, I, *Forțele revoluționare*. 139.

denunțate că s-ar fi opus capitalismului, adică dezvoltării liberal burgheze, modernizării societății românești. De asemenea, E. Lovinescu, încercînd să dea o explicație filosofică ideologiilor politice, distinge (și valorizează diferit) revoluționarismul francez (al pașoptiștilor munteni) de organicismul german (al junimiștilor moldoveni).

Legile formației civilizației române (1925), al treilea volum, vrea să ofere un temei sociologic și filosofic proceselor pe care le-au descris primele două volume. Legea sincronismului, a interdependenței este prezentată aici pe larg. Lucrarea sociologului francez Gabriel Tarde (1843-1903), *Les lois de l'imitation* (1890)¹¹ reprezintă sursa de inspirație (una mărturisită dar și criticată). Sintetizînd, sincronismul înseamnă imitarea formelor unei civilizații avansate de către una mai puțin evoluată, iar apoi acomodarea treptată și adaptarea respectivelor forme la fondul civilizației rămase în urmă.

Încă din 1924, cînd a fost publicat primul volum din *Istoria civilizației române moderne*, scrierea lui Lovinescu a fost rău primită și, în genere, socotită doar o replică la mai vechiul studiu al lui G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească* (tipărit în volum în 1909). Oricum, Lovinescu a fost acuzat de plagiat de către gruparea *Vieții românești*, însă el nu a oferit un răspuns limpede și direct obiecțiilor care i-au fost aduse, ci a subestimat, la rîndul său, contribuția lui Ibrăileanu și a catalogat doctrina popornistă ca fiind „reacționară”: „A întoarce spatele orașului pentru a te uita la sat înseamnă a proceda reacționar”¹².

Totuși, în *Istoria civilizației române moderne* Lovinescu a preluat mai mult decît este dispus să admită din *Spiritul critic în cultura românească* al lui G. Ibrăileanu. De exemplu, ideea diferenței de temperament – derivînd din deosebirile dintre mediul de formație german și, respectiv, francez – existente în cazul conservatorilor moldoveni (influențați de organicismul german) și a liberalilor munteni (influențați de revoluționarismului francez) se găsește formulată ca atare în cercetarea lui Ibrăileanu. Recunoscîndu-și alte influențe și sugestii (Tacit, cu ideea de *saeculum*, sau Gabriel Tarde, cu volumul său din 1890, *Les lois de l'imitation*, sau C. Dobrogeanu-Gherea, căruia îi atribuie în mod corect formularea „legii interdependenței”), Lovinescu a minimalizat pe nedrept contribuția critică a lui Ibrăileanu.

¹¹ Gabriel Tarde: *Les lois de l'imitation. Étude sociologique*. (Mai ales Chapitre III. Qu'est-ce qu'une société? 64-96.)

¹² E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, II, *Forțele reacționare*. 174.

Ion Ianoși consideră că *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric* (1925) a lui Ștefan Zeletin este „probabil cea mai radical procapitalistă pledoarie din România interbelică”¹³. Dacă Ibrăileanu și Lovinescu insistau asupra preeminenței ideologicului, Zeletin susține că factorul decisiv al modernizării e cel economico-social. Datorită generalizării, în modernitate, a schimbului comercial de bunuri, burghezia europeană (mai ales cea engleză) a adus în țările înapoiate ideologia liberală a capitalismului (care „dă naștere și statului român modern”¹⁴): „Nașterea burgheziei române se datorește expansiunii capitalismului englez”¹⁵. Conform autorului *Neoliberalismului*, pătrunderea capitalismului parcurge trei faze – mercantilismul, liberalismul și imperialismul –, iar România, susține el, trebuie să parcurgă calea mercantilismului.

Ștefan Zeletin caracterizează întreaga cultură română ca fiind din punct de vedere ideologic antiburgheză. Dar pentru că procesul de expansiune a capitalismului, adică tocmai dezvoltarea burgheză a României, este ireversibil și inevitabil, situația de fapt este, după Zeletin, paradoxală: economia este burgheză, însă cultura e antiburgheză. Din acest motiv, autorul *Burgheziei române* se va angaja într-o luptă cu „reacțiunea”, respectiv cu junimismul (al cărui conservatorism este perfect definit de teoria maioresciană a formelor fără fond), cu poporanismul (socotit numai o copie a unei doctrine rusești, fără legătură cu realitățile românești) și cu socialismul (întrucât, prin C. Dobrogeanu-Gherea, susține țărănimea și nu burghezia).

În polemica dintre adepții tradiționalismului și cei ai modernizării (sau „între partizanii agrarieni și cei industrialiști”, cum i-a caracterizat Z. Ornea¹⁶), Ștefan Zeletin – afirmând că, în privința explicației cauzale a nașterii României moderne, a depășit punctul de vedere critic și a ajuns la cel științific al – adoptă metoda „științifică” a sociologiei marxiste: momentul nașterii României moderne îl reprezintă intrarea, „pe la 1830-1840”, a Principatelor române „în «sfera de interese» a capitalismului apusean”¹⁷.

Conform orientărilor doctrinare deosebite, Lovinescu și Zeletin explică în mod diferit „de unde a venit România modernă”. Dacă pentru Lovinescu, „societățile [...] nu se determină numai

¹³ Ion Ianoși: *O istorie a filosofiei românești (în relația ei cu literatura)*. 121.

¹⁴ Ștefan Zeletin: *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*. 69.

¹⁵ *Ibidem*. 71.

¹⁶ Z. Ornea: *Poporanismul*. 446.

¹⁷ Ștefan Zeletin: *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*. 95.

prin procesul de schimb al mărfurilor”, ci „ele se modelează după concepțiile curente ale epocii”¹⁸, pentru autorul *Neoliberalismului*, ideologia capitalistă burgheză „vine o dată cu mărfurile streine”.

Vederile celor doi autori sînt însă asemănătoare în privința drumului pe care îl are de urmat România („încotro merge”, cu formula lui Zeletin). Ambii sociologi (a căror apropiere, consideră E. Lovinescu, „e mai organică”, deoarece stau „amîndoi pe terenul solid al civilizației burgheze”¹⁹) au un ideal național comun, unul care (scrie Ștefan Zeletin în finalul *Burgheziei române*) „nu exprimă altceva decît nevoile capitalismului nostru, aspirațiile burgheziei române naționale”²⁰. Într-un cuvînt, sincronizarea.

¹⁸ E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, I, *Forțele revoluționare*. 145.

¹⁹ E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, III, *Legile formației civilizației române*. 207.

²⁰ Ștefan Zeletin: *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*. 268.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bibliografie primară

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin: *Studii critice*. Ediție îngrijită de George Ivașcu. Editura pentru Literatură, București. 1967.

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin: *Corespondență*. Ediție, studiu introductiv și note de Ion Ardeleanu și Nicolae Sorin. Editura Minerva, București. 1972.

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin: *Opere complete*. Ediție îngrijită de un colectiv format din: Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec (coordonatori), Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu. Editura Politică, București. 1976-1983, 8 vol.

IBRĂILEANU, G: *Spiritul critic în cultura românească* (1909). Ediția a II-a. Viața Românească, Iași. 1922.

LOVINESCU, E.: *Istoria civilizației române moderne, I, Forțele revoluționare*. Editura Ancora, București. f.a. [1924]

LOVINESCU, E.: *Istoria civilizației române moderne, II, Forțele reacționare*. Editura Ancora, București. f.a. [1925]

LOVINESCU, E.: *Istoria civilizației române moderne, III, Legile formației civilizației române*. Editura Ancora, București. f.a. [1925]

LOVINESCU, E.: *T. Maiorescu* (1940). Ediție îngrijită de Maria Simionescu, cuvânt înainte de Alexandru George. Editura Minerva, București. 1972.

MAIORESCU, Titu: *Opere I*. Ediție, note, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, studiu introductiv de Eugen Todoran. Editura Minerva, București. 1978.

ZELETIN, Ștefan: *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric* (1925); *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române* (1927). Ediție alcătuită de Cristian Preda, note bibliografice de C. D. Zeletin, studiu introductiv de Cristian Preda. Editura Nemira, București. 1997.

Bibliografie secundară

*** *A fi conservator*. Antologie, comentarii și bibliografie de Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad. Editura Meridiane, București. 2002.

*** *Conservatorismul românesc. Concepte, idei, programe*. Antologie, prefață, note introductive, bibliografie și indici de Laurențiu Vlad. Editura Nemira, București. 2006.

ARONOVICH, Carol: Neoiobăgia by C. Dobrogeanu-Gherea [review]. In: *The American Economic Review*. Vol. 1, nr. 3 (sept. 1911).

BRĂDĂȚAN, Costică: *O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX*. Editura Fundației Culturale Române, București. 2000.

BRENNER, Robert: Înapoierea economică în Europa de Est în lumina dezvoltării occidentale. In: Daniel Chirot (coordonator): *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*. Cu o prefață la ediția în limba română de Daniel Chirot, traducere de Victor Rizescu. Editura Corint, București, 2004.

BULEI, Ion: *Conservatori și conservatorism în România*. Editura Enciclopedică, București. 2000.

CARP, P. P.: *Discursuri parlamentare*. Ediție îngrijită de Marcel Duță, studiu introductiv de Ioan Bulei. Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, București. 2000.

CHIROT, Daniel: Cauze și consecințe ale înapoierii. In: Daniel Chirot (coordonator): *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*. Cu o prefață la ediția în limba română de Daniel Chirot, traducere de Victor Rizescu. Editura Corint, București, 2004.

EAGLETON, Terry: *Why Marx Was Right*. Yale University Press, New Heaven & London. 2011.

GEORGE, Alexandru: *În istorie, în politică, în literatură*. Editura Albatros, București. 1997.

GEORGE, Alexandru: *Reveniri, restituiri, revizui*. Editura Cartea Românească, București. 1999.

GEORGE, Alexandru: *Pro Libertate*. Editura Albatros, București. 1999.

HITCHINS, Keith: *România, 1866-1947*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu. Editura Humanitas, București. 2003.

IANOȘI, Ion: *O istorie a filosofiei românești (în relația ei cu literatura)*. Cluj, Editura Biblioteca Apostrof. 1996.

LAZĂR, Marius: *Paradoxuri ale modernizării. Elemente pentru o sociologie a elitelor culturale românești*. Editura Limes, Cluj-Napoca. 2002

MANOLESCU, Nicolae: *Contradicția lui Maiorescu*. Ediția a III-a, Editura Humanitas, București. 2000.

MARX, Karl: [Scrisoare către V. I. Zasulici]. In: Karl Marx – Friedrich Engels: *Opere*. Traducere colectivă. Editura Politică, București, 1964, vol. 19.

MARX, Karl: [Ciornele răspunsului la scrisoarea lui V. I. Zasulici]. In: Karl Marx – Friedrich Engels: *Opere*. Traducere colectivă. Editura Politică, București, 1964, vol. 19.

MARX, Karl: *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann. Editura Academiei R. P. R., București. 1964.

MARX, Karl – ENGELS, Friedrich: *Manifestul partidului comunist*. Ediția a II-a, îngrijită de Cristian Preda, comentarii de: Cătălin Avramescu, Radu Cosașu, Ion Ianoși, Iulia Motoc, Dan Perjovschi, Dan Petrescu, Cristian Preda, Mihai Zamfir. Editura Nemira, București. 2006.

MARX, Karl: Muncă salariată și capital. In: *IDEA artă + societate* # 29, 2008.

MURGESCU, Bogdan: *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*. Editura Polirom, Iași. 2010.

ORNEA, Z.: *Viața lui C. Dobrogeanu-Gherea*. Editura Cartea Românească, București. 1982.

ORNEA, Z.: *Opera lui C. Dobrogeanu-Gherea*. Editura Cartea Românească, București. 1983.

ORNEA, Z.: *Viața lui Titu Maiorescu*. Ediția a II-a, revăzută și corectată. Editura DU Style, București. 1997, 2 vol.

PETREU, Marta: *Cioran sau un trecut deocheat*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Editura Polirom, Iași. 2011.

PETREU, Marta: „Evreofili” și „evreofagi”. Șapte autori despre chestiunea evreiască. In: Marta Petreu: *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*. Editura Polirom, Iași, 2011.

PETREU, Marta: *Filosofia lui Caragiale*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Editura Polirom, Iași. 2012.

PREDA, Cristian: *Staulul și sirena. Dilemele unui marxist român*. Editura Nemira, București. 2002.

RIZESCU, Victor: *Tranziții discursive. Despre agende culturale, istorie intelectuală și onorabilitate ideologică după comunism*. Editura Corint, București. 2012.

RUSU, Liviu: *Scrieri despre T. Maiorescu*. Editura Cartea Românească, București. 1979.

SHAFIR, Michael: Constantin Dobrogeanu-Gherea: Wrong Time, Wrong Face, Wrong Place, In: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai (Studia Europaea)*. Vol. 52, nr. 2, 2007.

SINGER, Peter: *Marx. A very short introduction*. Oxford University Press, New York. 2000.

TARDE, Gabriel: *Les lois de l'imitation. Étude sociologique*. Septième édition. Librairie Félix Alcan, Paris. 1921.

VINTILESCU, Virgil: *Polemica Maiorescu-Gherea. Implicații estetice și literare*. Editura Facla, Timișoara. 1980.

WOLF, Eric R.: *Țăranii*. Traducere de prof. Florin Tudor. Editura Tehnica, Chișinău. 1998.